

kış 2002

## DAHABİR YİBO'LAR ÖZELLEŞSİN Mİ?

**Prof. Dr. Aytaç AÇIKALIN**

Gözlem, görüşme ve inceleme “Çevrede Dolaşarak Öğrenme” (ÇDÖ) göreceli olarak geçerli ve güvenilir veri sağlamanın vazgeçilmez teknikleridir. Bu amaçla araştırmacılar sık ve uzun yolculuklara katlanmayı göze alabilmelidirler. Özellikle eğitim alanında çalışanlar bu yolla eğitim kurumlarını, eğitim etkinliklerini gözlemek, izlemek olanağını bulacaklardır. Eğitimciler, yöneticiler, öğrenciler, velilerle, özellikle eğitim sisteminin insan kaynaklı öğeleri ile etkileşim içinde olanlarla görüşmeler yapabilirler.

Bu amaçla Üniversitemin 2001-2002 yarıyıl dinlencesinden yararlanarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu dolaştım. Fiziksel ve toplumsal coğrafyayı yaşamak olanağı buldum. Maddi boyutta hemen her şey büyümüş; tüm öğeler nicel boyutta büyümüş. Ne var ki sistemin tümünde olduğu gibi eğitimde de uygulamanın kuramsal dayanakları o denli eskimiş ki meslekte 46. yılını çalışan ben bile mesleğe ilk girdiğim yıllarda yaşadıklarımın hemen hepsini yerli yerinde buldum. Eğitim çok eski modellerde düşünüyor, direniyor ve en sonunda fakat çok geç değişiyor. Kıyafet yönetmeliklerinin “pantolon giyilmesine” olanak verecek biçimde değişmesinden bu yana bayan öğretmenlere yönelik taciz ya da tecavüz olaylarında bir artış olmamış; kuşkulu ve kaygılılarımızın içi rahat olsun. Ancak şimdi sıra kız öğrencilerimizde. Neden kız öğrencilerimiz okulda pantolon giyemezler? Bunun gerekçesini ya da gerekçelerini bilip açıklamak isteyen eğitim yöneticileri varsa, derginin gelecek sayısında bu sayfayı onlara ayırmak isterdim.

Ankara'ya döndüğümde kitaplığımıdaki temel yayınları yeniden gözden geçirmek, üniversiteye geçmeden önce okuduğum kitapları incelemek gereksinimini duydum. Sonuçta okuduklarımın bir kısmını yanlış anladığım, çoğunlukla farklı yorumladığım, hemen hiç birinin uygulama boyutundaki izdüşümünü yeterince tasarlayamadığım yargısına ulaştım.

Zaten elinizdeki derginin adını “Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi” biçiminde belirlerken takım olarak, hep bu kaygıyı sıcak tutmuştuk.

Bir sayfa çevirdim:

*“Türkiye’nin önemli sorunlarından biri de, çok ağır işleyen idari mekanizmadır. Pek çok kimse sorumluluktan kaçmakta, bir tek belgenin bir sürü insanca imzalanması gerekmektedir. Çabuk iş yapmak isteyenler, daima direnişle karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle müteşebbis kişiler delirmez ya da intihara kalkışmazlarsa bile Kafka’nın “Şato”undaki kahramanın kaderine razı olmaktadır.”*

Yukarıdaki alıntıyı yaptığım **Türkler** adlı kitap 1973 yılında Milliyet Yayınları Genel Kültür Dizisi içinde yayınlanmış. Yazar David Hotham, kitabın önsözünde “kitabı yazmaya 1965’de başladığını fakat ancak 1969’da bitirebildiğini” belirtiyor. Yukarıdaki değerlendirme bir yabancıнын görüşleri olarak yorumlanabilir. Fakat bu söylemleri bugün en üst düzey hükümet yetkililerinden de duymak mümkün. Yaklaşık otuz sene, bir kuşak sonra ...(!)

Bu aşamada irdelenmesi gereken husus şudur: “Ülkenin eğitim sistemi otuz yılda neyi değiştirebildi?” Bu sonuç bir okur yazarlık oranı sorunu mu? Bu durum, kırsal alanda kadınların okuma yazma oranının düşük olmasından mı kaynaklanıyor? Yaklaşık kırk yıldan bu yana devlet, eğitimi planlarken “okur yazarlığın yüzde yüze çıkarılması” gibi kolay sayısallaştırılacak, kısır bir sonuca kilitlenmişti. Resmi sayılara göre Türkiye’de okuma yazma oranı % 90’lara ulaşmış durumda.. Gerçekte bu durumu, yaşanan bu geleneksel yönetim yapı ve işleyişi, okur yazar azlığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir mi? Ulaşılan yönetsel, ekonomik, politik, toplumsal yaşamın çağdaşlık düzeyinin yüzdesinin, okuma yazma oranı ile olan koşutluğu kuşkuludur. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında okur yazar oranı nüfusun yaklaşık % 20 si için geçerli iken, yöneticiler çağdaşlaşma vizyonuna sahip, yönetim atak, dirik, işlevsel, değişimci özellikler göstermekteydi. Okur yazarlık eğitimde başarının ucuz yoludur. İnsanların okur yazar olmalarından çok ne okuyup yazdıkları önemlidir. Bu aşamada eğitim sisteminin okur yazarlık oranını ne düzeye getirdiği değil, Cumhuriyet için ne denli fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür yurttaşlar yetiştirdiği müzakere edilerek değerlendirilmelidir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da eğitim yöneticileri genellikle bölgelerindeki YİBO’ları ile söze başlıyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklarındaki kısaltılmış adıyla YİBO, Yatılı/Pansiyonlu İlköğretim Bölge Okulları, az

gelişmiş yörelerde genelde eğitimde “fırsat eşitliği” politikasının bir sembolü, uygulaması gibi algılanmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yerleşim biçimi ve kültürel özellikleri, ekonomik düzeyi dikkate alınarak okullaşmaya sözde geçerli bir çözüm önerisi olarak değerlendirilmekte; yaklaşık kırk yıldan beri uygulanmaktadır. Özellikle son beş yılda “eğitime katkı” gelirleri Doğu ve Güneydoğuda yoğunlaşmış bu okullara cömertçe harcanmaktadır.

Ne var ki bu okulların etkililik düzeyi, yeterince bilimsel araştırmalara konu edilmemiştir. Kuruluşlarından beri, kesit zaman dilimlerinde, eğitim yöneticisi, eğitim uzmanı olarak bu okulların içinde bulunmak, çalışmalarını izlemek, gözlemek olanağı bulduğum bu okullar için amaç, yapı ve işleyiş yönünden kaygılarım olmuştur. Öncelikle bu okulların kuruluş amaçları ile kuruluş yerleri arasında bir çelişki vardır.

YİBO'larda;

1. dağınık ve farklı kültürel birimlerden toplanan ilköğretim çağı çocukları, kitlesel biçimde çevrenin kültürel etkisine açık ve hazır konumda bulundurulmaktadır.
2. yönetim süreçleri, il ya da Bakanlık düzeyinde yoğun biçimde soruşturma konusu olmaktadır.
3. çalışma koşulları, standart öğretmenlik ve okul yöneticiliği yeterlikler alanlarının dışına taşmaktadır.
4. klasik okulların öğretim kadrosu dışında farklı uzmanların çalıştırılması gerekmektedir.

Bir eğitim politikası olarak benimsenen YİBO uygulamasının değerlendirmesinde bir başlangıç olarak, Milli Eğitim Bakanlığı, belgeselliklerindeki bu okullara ilişkin inceleme, araştırma ve soruşturma raporlarını açıklamalıdır.

Eğitim politikaları, okul modelleri değişen çevre, ülke ve dünya koşulları izlenerek sürekli gözden geçirilmesi gereken karar ve uygulamalardır.

YİBO'lar amaçları ile yeterince tutarlı yapı ve işleyiş içinde görülmeyen kurumlar olarak savurgan eğitim kurumları konumlarında değerlendirilebilir.

## aytaç açıkalin

YİBO'lar, çocukların farklı kültürel çevreleri, yaşam ve düşünce biçimlerini tanıyabilecekleri bölgelerde daha küçük boyutlarda tasarlanmalıdır.

Bu okulların maliyet hesapları yapılarak, öğrencilerinin özel okullarda öğrenim görmeleri, özel pansiyonlarda barındırılmaları hususu müzakere edilmelidir.

DİE nüfus sayım sonuçlarını bilinçli olarak çözümlenmeye başladığım 1960 yıllarında, köy nüfusunun azaldığını, kent nüfusunun giderek arttığını saptadığımda, "Her köye bir okul" politikasının yanlış olduğunu yazmıştım. Eğitimin geleneksel köycülerinin değerlendirmeleri yalın ve keskin oldu: "köy düşmanı" Şimdi boşalmış köylerde o yıllarda yapılmış okulların yıkılmaya terkedildiğini gördükçe "köy düşmanlığımı" sorguluyorum.

İkibiniki yılında, YİBO'lardaki öğrencilerin özel okullarda okutulmasını önerirken eğitimin geleneksel yöneticilerinin, bu öneriyi müzakere etmek yerine nasıl yargılayacaklarını tahmin ediyorum: "Devletçilik düşmanı". Her şeye karşın, devlete karşı değil de "devletçiliğe karşı" düşünmenin suç olmadığı demokratik bir ülkenin yurttaşı olduğumu bilerek bu öneriyi getiriyorum ve "konuşulmasını" bekliyorum.